

Her Şey Değişirken: Şeyh Mehmed Raşid Efendi ve “Sırf Türkçe” Mevlidi

While Everything Was Changing: Sheik Mehmed Rashid Efendi and His Purely Turkish Mawlid

Abdullah Uğur¹ , Ensar Karagöz²

ÖZET

Osmanlı'nın son dönemleri ile Cumhuriyet'in ilk yıllarına tanıklık eden Raşid Efendi (ö. 1945) hem kurra hafız hem şeyh hem de bir dilci idi. Eyüp'te bulunan Sertarikzâde Tekkesi'nin şeyhliğini ifa ettiği gibi, birinci Türk Dili Kurultayı'na da aza olarak katılmıştı. Oldukça velut bir yazar olan Raşid Efendi'nin geleneği takip ederek telif ettiği eserler olmakla birlikte dil devriminden sonra ortaya koyduğu ve kendisinin de özellikle vurguladığı şekliyle “sırf Türkçe” kaleme alınmış eserleri de vardır. Bu eserler içerisinde, Raşid Efendi'nin mevlid kelimesini kullanmamak gayesiyle *Türkçe Doğum* diye tesmiye ettiği bir mevlidi bulunmaktadır. 11'li hece ölçüsü ile beyit esaslı kaleme alınan bu manzum metinde Raşid Efendi dönemin dil anlayışına uygun olarak hiçbir Arapça ve Farsça kelimeye yer vermediğini iddia eder. Hatta peygamberlerin isimlerini dahi Türkçe olmadıkları için anmaz. Bütün bu yeni ve değişik özelliklerine rağmen Raşid Efendi'nin mevlidi, uzun soluklu mevlit geleneğimizin bir parçasıdır. Bu makalemizde Raşid Efendi'nin kısaca biyografisine değinilerek, bugün müellif hattı tek nüshası bilinen *Türkçe Doğum* adlı mevlid tanıtılacak, eserin mevlid geleneği ile bağı ve eserde kullanılan Öztürkçe kelimeler üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mevlid, Dil Devrimi, Öztürkçe, Şeyh Raşid Efendi, Süleyman Çelebi

ABSTRACT

Rashid Efendi (d. 1945) witnessed the last years of the Ottoman Empire and the first years of the Republic and was a reciter of the Quran, a sheikh, and a linguist. He participated as a member in the first Turkish Language Congress while acting as the sheikh of Sertarikzâde Sufi Lodge in Eyüp, Istanbul. Although Rashid Efendi as a very prolific writer is seen to have written works in line with tradition, he also has works that he wrote after the Alphabet Reforms that he stressed as being purely in Turkish. Among these works is the mawlid Rashid Efendi titled *Türkçe Doğum* [The Birth of Turkish] in order not to use the actual word mawlid. Rashid Efendi tried not to include any Arabic or Persian words in this verse text in accordance with the period's understanding of language usage. Despite all these different new features, Rashid Efendi's mawlid is part of Türkiye's long-standing mawlid tradition. This article will briefly discuss the biography of Rashid Efendi, introduce his mawlid titled *Türkçe Doğum*, of which only copy is currently known, and emphasize the connection of the work to the mawlid tradition as well as the so-called purely Turkish words used in the work.

Keywords: Mawlid, Alphabet Reform, pure Turkish, Rashid Efendi, Süleyman Çelebi

¹Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İstanbul, Türkiye

²Dr. Yazma Eser Uzmanı, Türkiye Yazma Eserler Kurumu, İstanbul, Türkiye

ORCID: A.U. 0000-0002-5165-7462;
E.K. 0000-0003-2147-9789

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Abdullah Uğur,
Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
İstanbul, Türkiye
E-mail: abdullah.ugur@marmara.edu.tr

Başvuru/Submitted: 29.09.2022

Revizyon Talebi/Revision Requested: 14.11.2022

Son Revizyon/Last Revision Received: 15.11.2022

Kabul/Accepted: 23.12.2022

Atıf/Citation:

Uğur, A., Karagöz, E. (2022). Her şey değişirken: Şeyh Mehmed Raşid Efendi ve “sırf Türkçe” mevlidi. *TUDED*, 62(2), 683–707.
<https://doi.org/10.26650/TUDED2022-1181690>

EXTENDED ABSTRACT

Mehmed Rashid Efendi was born in 1278/1861-1862 in the Istanbul neighborhood of Aksaray. His father was the sheikh of the Sertarıkzade Sufi lodge, a *Cerrahiye* [Jarrahiyyah] branch of the *Halveti* [Khalwati] order. Rashid Efendi started his education at the *Mihrişah Valide Sultan Mektebi* [Mihrişah Valide Sultan Kuttap]. After that he became a hafız in 1293/1876-1877, he received an *ijazat* [certificate of authority on scripture] from the calligrapher Emin el-Eyyübi for the Naskh and Thuluth scripts. While studying different topics, Rashid Efendi succeeded his father as imam of the Gureba Hüseyin Ağa Mosque. Upon his father’s death in 1315/1897, he was appointed sheik of the Sertarıkzâde Sufi Lodge. After 14 years as sheikh in the same lodge, he was removed from his position. Apart from being an imam and sheikh, Mehmed Rashid Efendi also occupied several positions in the Ottoman bureaucracy. After the closing of dervish lodges in 1925, Rashid Efendi became the second imam of the Eyüp Sultan Mosque, a position he occupied until his death on January 18, 1945. He was buried along the ridges of the Pierre Loti Hill in Istanbul’s Eyüp District.

When one looks through his biography, Rashid Efendi appears to have been an ordinary person who’d devoted his life to the Quranic sciences and to guiding people to the path of wisdom at his lodge. What is unusual about him, however, is that he was also interested in the science of languages. He attended the first Turkish Language Congress held on September 26, 1932 as a delegate and the only imam among the delegates. His works on the Turkish language did not start with the Alphabet Reform, as prior to this he had already been compiling dictionaries. With the rise of nationalism and the Sun Language Theory, Rashid Efendi found a way to show his passion for the Turkish language. He compiled a mawlid that he claimed to be purely Turkish. He based this new text on Süleyman Çelebi’s mawlid *Wasilat al-Najat*, one of the earliest and most influential works of the mawlid genre in Turkish. Rashid Efendi’s mawlid was actually an intralingual translation of a different new version of Süleyman Çelebi’s mawlid with a few additions. His text followed the arrangement of Süleyman Çelebi’s mawlid, starting with tawhid [unity of God], the creation of Adam, the transfer of the light of Muhammed from prophet to prophet, the ascension of Muhammad, and his *munajat* [supplication for the repentance of sins]. Rashid Efendi supplanted the Arabic and Persian words in Süleyman Çelebi’s mawlid with Turkish ones. For example, he changed the word *shaitan* to *dev*, which he thought must be of Turkish origin. He also derived the word *zık* from Chagatai to replace the word *ruh* [soul]. As an aggressive defender of the Turkish language, Rashid Efendi even made no mention of words such as Allah or *peygamber* [prophet], but instead used words from Old Anatolian Turkish such as *Çalap* [God] and *savcu*. He further conducted his work so as to find a way to not mention prophets’ names, as they were not originally Turkish, even for the name of the prophet Muhammad, with the only exception to this being the name of the mother of the Prophet Muhammed. Rashid Efendi mentioned her name as *Emine* because it is a Turkified version of the Arabic name Aminah. For the word *ashab* [followers], Rashid Efendi used *yandaş*, and in place of the word ummah, Rashid Efendi used *ulus* [nation/people], thus creating a purely Turkish text. On top of the changes he made to the language of the mawlid,

Rashid Efendi also made a few additions. For example, he added two couplets describing the story of the expulsion of Iblis from heaven. In addition, Süleyman Çelebi had compiled his book in the aruz poetic meter, while Rashid Efendi wrote his mawlid using a syllabic meter. This article probes Rashid Efendi's motivations for compiling a mawlid purely in Turkish. With the revolutions of the Republican era, Rashid Efendi's world had changed in a way he could never have predicted. By compiling a new mawlid, which were the most popular religious texts, this article argues that Rashid Efendi may have been trying to create a link between tradition and his world that had been remade. Regarding his works on language studies, one might also assume that with the changes in the language, he had also found a way to present his works to a larger audience. Rashid Efendi may have believed that everyone would talk purely in Turkish after the Alphabet Reform and as such tailored his works to this new audience.

GİRİŞ

Osmanlılar’ın son yılları ile Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarına tanıklık eden kişilerin hayatlarında hızlı ve birçok değişiklik oldu. Aslında bu değişiklikler Tanzimat’tan beri kendisini hissettiriyordu. Fakat cumhuriyetin kurulmasından sonra yapılan inkılaplar sosyal hayata nizam veren birçok öğeyi bir anda keskin bir şekilde değiştirmişti. Bu değişimlerden tekke ve tarikatlar da nasibini almış, kendilerine yöneltilen haklı veya haksız tenkitler sonucu seddedilmişti (Kara, 2022, s. 269). Fakat ilgi çekicidir ki kapatılan tekkelerden birçok meşayih yeni kurulan Cumhuriyet rejiminin yetişmiş insan sıkıntısını çözecekti.

Bunlar arasında bu yazıda hayatı ve bir eseri konu edinilen Şeyh Raşid Efendi de bulunmaktadır. Fakat Raşid Efendi siyasetten ziyade bir başka devrim ile ilgiliydi ki o da dil devrimidir. Raşid Efendi şeyhlik makamının ve onun getirdiği diğer bağların devlet eliyle uhdesinden alınmasından sonra dil devriminin öncülerinden olacak ve kaleme aldığı “sırf” Türkçe eserlerle dil devrimine hizmet edecekti. Raşid Efendi durduğu yer itibarıyla Osmanlı’dan Cumhuriyet’e intikal eden meşayih arasında oldukça dikkat çekicidir. Tanzimatla birlikte Osmanlı aydınları arasında revaç bulan görüşlerden birisi de milliyetçiliktir. Buna bağlı olarak sadece siyasi ve içtimai alanda değil edebiyat ve dil alanında da daha ‘milli’ bir tavır sergileyen düşünceler ortaya çıkmıştır. Ziya Paşa’nın, (ö. 1880) Namık Kemal’in (ö. 1888) dille ilgili düşünceleri ve divan edebiyatına yönelttiği eleştirileri bu cümledendir (Levend, 1960). Bunun yanı sıra Şemseddin Sami’nin (ö. 1904) telif ettiği *Kamus-ı Türki* adlı sözlüğünün de imlediği üzere Türkçeye bir dönüş olduğunu söylemek mümkündür (Lewis, 2007, s. 53-58). Fakat Şemseddin Sâmî sözlüğünü telif etmeden bir on yıl kadar önce Raşid Efendi *Türk Dili* adını verdiği sözlüğünü telif edecek ve mukaddimesinde şöyle diyecekti: “...başka dillerden hele yad dillerinden bir söz bile katmayarak salt Türkçe olmak üzere işbu söz bitisini ancak gözüm aydınları Türk karındaşlarıma saçtım için düzüp adını Türk Dili kodum...” (Koç, 2022, s. 1713). Raşid Efendi bununla birlikte biz ve “yad/yabancı” arasındaki ayrımı da dil üzerinden yapar: “Bakınız yadlar [yabancılar] bizim dilimizi öğrenmeye hiç yanaşmazlar, biz ise kendi dilimizi daha öğrenmeden yad dillerini öğrenmeye çalışırız. Dil öğrenmek kişiye yüz karası değildir, dediğim gibi ilk önce kişi kendi dilini öğrenmeli sonra özgelerin dilini öğrenmelidir” (Koç, 2022, s. 1714). Böylelikle Raşid Efendi’nin biz diye tanımladığı bir topluluğun da ana esası aynı dili konuşmak oluverir.

Raşid Efendi içinde bulunulan karışık dönemin bir aynası gibidir. Bir yandan ailesinden tevarüs ederek devam ettirdiği İslâm geleneği ve kültürü, diğer yandan milliyetçilik akımı ve buna bağlı olarak dilde sadeleşme düşünceleri gibi belki birbirine zıt diyebileceğimiz birçok noktayı kendisinde mezcetmişti. Bu makalede öncelikle hayatı hakkında çok fazla bilgi sahibi olmadığımız Raşid Efendi’nin biyografisine yeni katkılar yapılacak ve eserleri ismen zikredilecektir. Daha sonra ise yazımızın ana konusu olan *Türkçe Doğum* isimli mevlidi incelenecek ve ek olarak da Mevlid’in Latin harflerine aktarılmış metni verilecektir.

1. Mehmed Raşid Efendi'nin Hayatı ve Eserleri

Mehmed Raşid Efendi¹ 1278/1861-62 senesinde İstanbul Aksaray semtinde Gureba Hüseyin Ağa Mescidi'nin bulunduğu Şekerci Sokak'taki muhtemelen babasının hanesinde dünyaya gelmiştir.² Babası Eyüp Otakçılar'da bulunan Halvetiliğin Cerrahiyye kolundan Sertarikzâde Tekkesi'nin şeyhi aynı zamanda Gureba Hüseyin Efendi Mescidi'nin imamı Camcı Şeyh olarak bilinen Ali Rıza Hayrullah Efendi'dir (ö. 1304/1886). Dedesi de aynı mescitte imamlık yapmış olan eş-Şerif eş-Şeyh Hâfız Abdurrahman el-Medenî'dir (ö.?).³ Tam künyesi ise şöyledir: Camcızâde es-Seyyid eş-Şeyh Hâfız Mehmed Râşid Kudretullah b. es-Seyyid eş-Şeyh Hâfız Ali Rızâ Hayrullah b. eş-Şerif eş-Şeyh Hâfız Abdurrahman Ataullah el-Medenî.

İlk tahsilini Eyüp Mihrişah Valide Sultan Mektebi'nde yapar. Burada Eyüp Camii imamı Hafız Mehmed Akif Efendi ve Mihrişah Valide Sultan Camii (Humarahâne) imamı Süleyman Efendi'den (ö. 1300/1882-83) okuyup 1293/1876-77 senesinde hıfzını ikmal ederek hafız olur. (Revnakoğlu, dosya 317, poz 85)⁴ Aynı sene içerisinde Ayvansaray Rüşdiyesi ve etrafındaki bazı mekteplerde hat hocalığı yapan Hattat Emin el-Eyyübî'den sülüs ve nesih hattından icazet alır. (Koç, 2022, s. 1711) Bir sene kadar da Fatih Camii'nde meşhur müderrislerden Fuhûlî Efendi'den Arapça okur. (Revnakoğlu, dosya 317, poz 84)⁵ Arapça'dan icazeti (29 Cemaziyevvel 1309/31 Aralık 1891) ise Eyyübî Hoca Raik Efendi'dendir. (Revnakoğlu, dosya 317, poz 82)

Raşid Efendi bir yandan ilim tahsil edip bir yandan da babasına vekaleten Gureba Hüseyin Ağa Mescidi'nde imamlık yapmaya başlamıştır (Revnakoğlu, dosya 317, poz 88). Bununla birlikte eğitime devam edip 21 Zilkade 1304/11 Ağustos 1887 tarihinde Süleyman Efendi'den kıraat icazeti almıştır. (Koç, 2022, s. 1708)

Aynı senenin Rebiyülevvel ayında babası Ali Rızâ Efendi'nin vefatı sonrası Cerrahi Asitanesi şeyhi Yahya Galip Efendi'nin (ö. 1315/1897) istidası üzerine imtihan edilen Raşid Efendi, Sertarikzâde Dergahı'na 13 Rebiyülahir 1304/9 Ocak 1887 tarihinde şeyh olarak atanmıştır (İstanbul Müftülüğü, Tekke ve Zaviye Defteri, defter 1769, s. 26; İstanbul Müftülüğü, Meşihat Arşivi, Karar Defteri, no 1762, s. 147a).

Raşid Efendi'nin Cerrahî Tarikatı'ndan iki icazeti bulunmaktadır. Bunlardan ilki babası Ali Rızâ Efendi'den aldığı icazet olup 11 Recep 1301/7 Mayıs 1884 tarihlidir. Diğeri ise babasının halifesi Mustafa Şükrü Paşa (ö. 1331/1913) vasıtasıyla teberrüken babasının Âşık Paşa İmamı olarak bilinen Hafız Mustafa Efendi'den (ö. 1278/1861-62) gelen silsileye dâhil olduğu 29 Şaban 1321/20 Kasım 1903 tarihli icazettir.

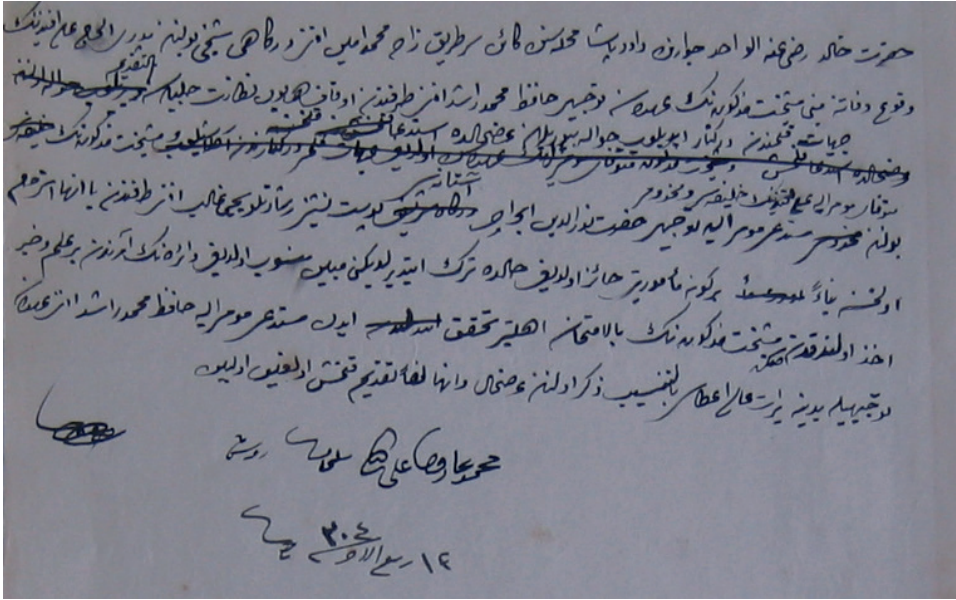
1 Soyadı kanunundan sonra Doğruöz soyadını almıştır.

2 Camcılar Mescidi olarak da bilinen bu mescit günümüzde eski konumunun biraz ilerisinde Aksaray Valide Camii'nin yakınlarında tekrar ihya edilmiştir.

3 Raşid Efendi, ailesi ve eserleriyle ilgili geniş çaplı bir çalışma tarafımızca hazırlanmaktadır.

4 "Cemiyetleri Eyüp Cami-i kebirinde Sultan Hamid'in cülusu sırasında perşembe günü icra edildi".

5 "İzhâr'a kadar çıkmışım. Fuhûlî Efendi'nin (köse mülham bir zattı) vefatı dolayısıyla orada kaldım".

Raşid Efendi'nin şeyh olarak atandığını gösteren Meclis-i Meşayih karar sureti

Sertarikzâde Tekkesi'ne şeyh olduktan 14 sene sonra 1318/1900 senesinde Rızâeddin Yaşar Efendi (ö. 1331/1913) tarafından Cerrahî Asitanesi'ne sertarik olarak atanmıştır. 1332/1913-14 senesine kadar Sertarikzâde şeyhliğinin yanında âsitane sertarîki olarak hizmet etmiş olmakla birlikte âsitanenin o zamanki postnişini olan Fahreddin Efendi [Erenden] (ö. 1966) tarafından (ma'nevî emr-i Hazret-i Pîr ile) bu vazifeden alınmıştır. (Dal, 2006, s. 438)

Şeyh olarak atandığı dönemde Davud Ağa Camii ve mahallesinin imamlık vazifesini de üstlenen Raşid Efendi,⁶ imamlık ve şeyhlik vazifesiyle beraber bazı devlet vazifelerinde bulunmuş ayrıca talebe de yetiştirmiştir. 1326/1909 senesinde Eyüp Sultan 5. Daire-i Belediyesi ahz-ı Asker Meclis azalığına tayin edildi. Üç dört sene burada sene hizmet ettikten sonra 15 Cemaziyevvel 1331/28 Nisan 1913 tarihinde Encümen-i Müsekka'at Komisyonu azalığına atandı. Bunların haricinde Raşid Efendi'nin vazife aldığı bir diğer görev de Eyüp İane-i Harbiye Komisyonu azalığıdır (Revnakoğlu, dosya 317, poz, 87-88-106).

Kıraat ilminden icazet aldıktan sonra talebe yetiştirmeye başlayan Raşid Efendi sonraları şeyhülkurrâ olarak anılmıştır. Yetiştirip icazet verdiği on iki talebesi bulunmaktadır. Bunlardan ilki Şiştane Camii imamı Hafız İsmail Hakkı Efendi olup son talebesi ise Çemberlitaş'ta Atık Ali Paşa Camii ikinci imamı bulunan Hafız Mehmed Emin Efendi'dir. Raşid Efendi Tophane Feyziye Mektebi'nde altı ay kadar da fahri olarak Arapça sarf muallimliği de yapmıştır (Revnakoğlu, dosya 317, poz 85-87).

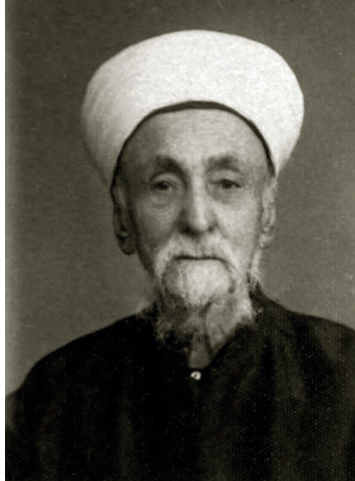
6 Raşid Efendi'nin Davut Ağa Camii'ne ne zaman atandığı belli değildir. 1307/1889-90 senesinde kaleme aldığı *Yad Dili* adlı eserinin zahriyesinde Davut Ağa Camii ve mahallesinin imamı olduğunu söylemesine bakılırsa muhtemelen şeyhlikle beraber bu vazifeyi de üstlenmiş olmalıdır. (Raşid, 1307, s. 1)

1927’de vuku bulan tekkelerin kapatılması hadisesine kadar Sertarikzâde Tekkesi’ndeki şeyhlik vazifesine devam eden Raşid Efendi’nin bu tarihten sonra da kanun gereği burada yaşamasına müsaade edilmiştir. Bu tarihten sonra dil çalışmalarına yoğunlaşmış ve 26 Eylül 1932’de Dolmabahçe Sarayı’nda toplanan 1. Türk Dil Kurultayı’na aza olarak katılmıştır. Kurultaya katılanlar içerisinde tek imam ve hatip ünvanlı kişinin Raşid Efendi olması ise dikkat çekicidir.

Raşid Efendi’nin son vazifesi ise Eyüp Sultan Camii ikinci imamlığıdır. Daha öncesinden kendisiyle tanışıklığı olan Ankara mebusu Yahya Galib Kargı’nın iltimasıyla 4 Nisan 1936 tarihinde bu göreve getirilmiş ve ölümüne kadar bu vazifeyi ifa etmiştir. (Dal, 2006, s. 438)

3 Safer 1364/18 Kanun-ı sâni 1945 Perşembe günü vefat etmiş ve Eyüp Piyerloti sirtlarında yer alan Kaşgari Dergahı’na çıkan merdivenlerin başında eşinin yanına defnedilmiştir. Maalesef kabrinin yeri bugün bilinmeyip bu durumu Cemalettin Server Revnakoğlu şöyle anlatmaktadır:

Eyyüb’de Nakşibendiyye’den Kaşgari Abdullah Efendi dergâhına çıkan merdivenlerin başında sıklıdır. En aşağı 50 yıllık araştırma ve inceleme mahsûlü olan târîh ve edebiyât, eski Türk diline, tasavvuf ve tarîkat teşekküllerine dâir vücûda getirdiği 90’dan ziyâde yazma kitâblarıyla beraber birçok nâdîde eserleri ihtivâ eden kütüphanesini koltukçulara yok pahâsına satıp çok aptalca ve hâince bir bayağılık yapmaktan çekinmedikleri hâlde merhûmun mübârek kabrine bir taş dikmeyi düşünmemişlerdir. (Revnakoğlu, dosya 317, poz 99)

Mehmed Raşid Efendi İlmiye Kıyafetiyle
(Revnakoğlu, dosya 317, poz 99)

Revnakoğlu’nun yukarıdaki pasajda zikrettiği gibi Raşid Efendi’nin dil çalışmaları 1928’de başlayan Dil inkılabından çok öncelere uzanmaktadır. Henüz Sertarikzâde Tekkesi’ndeki

şeyhliğinin ilk yıllarında *Yad Dili* adında “ecnebi dillerinden Türkçeye geçen” kelimeleri derlediği ve öz Türkçe karşılıklarını verdiği küçük çaplı çalışması ile *Türk Dili* adlı geniş eseri dikkatleri çekmektedir.

Raşid Efendi ve hayatıyla ilgili ilk çalışma Prod. Dr. Mustafa Kaçalın tarafından yapılmıştır (Kaçalın, 2007). Kaçalın Konya Belediyesi İzzet Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesi’nde tespit ettiği Raşid Efendi’nin eserlerini incelemiş ve eserlerinden bazı örnekler nakletmiştir. Son olarak Mustafa Koç, Revnakoğlu’nun arşivinden Raşid Efendi’nin 41 eserinin isimlerini tespit etmiş ve bazılarıyla ilgili notları nakletmiştir. Bu çalışmanın konusu dışına çıkmamak adına Raşid Efendi’nin eserlerinin sadece isimlerini yaptığımız eklemelerle zikretmek istiyoruz.

Raşid Efendi’nin eserleri şunlardır:

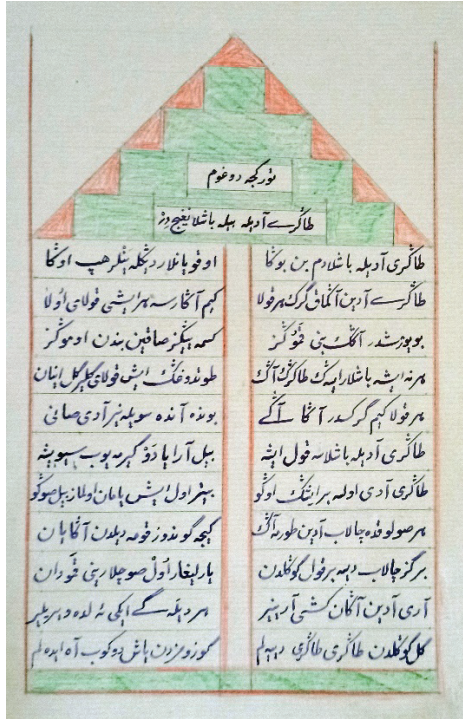
Çağ Bildirme Bitiği, Dîvân (Sırf Türkçe); Dîvân (Türkî, Arabî, Farsî); Ehâdisu Ma‘a‘l-Me‘âni‘l-Muharrere bi-Lutfi Subhânî; el-Evâmiru ve‘n-Nevâhi fi‘l-Kur‘ân li-Cenâbi Mâliki‘l-Mülki ve‘ş-Sultân; el-Kâri‘ü bi‘l-İhfâ‘i fi‘l-İzhâri; el-Lugatü‘l-Vâhîde fî Me‘âni‘l-Adîde; el-Mecmû‘tu‘l-Lugâtî‘l-Dîniyyeti ve‘l-Ed‘iyyeti ve‘l-İ‘tikâdâtî ve‘l-Târihiyyeti ve‘l-Fer‘iyye; el-Mecmû‘atu‘l-Ed‘iyyeti bi-Lisâni‘l-Arabîyyeti; el-Meslekü‘l-Aliyyu ed-Düreru‘n-Nakiyyu; el-Mezâci‘ü‘l-Meşâyihu‘ş-Sûfiyye fî Ba‘zî‘l-Bilâdi ve‘l-Kostantiniyye; el-Mir‘âtü‘l-Cümû‘li-Nâziri‘l-Mecmû‘; el-Mir‘âtü‘l-Esmâ bi-İsmihi‘l-Müsemmâ; el-Muharrefât mine‘l-Fârisî ve‘l-Müsta‘mel fî lisâni‘t-Türkî; et-Tefâsirü Ba‘zî Âyâtî li-Mâliki‘l-Mülk el-Müfesser Ma‘a‘l-Belâgati bi-Lisâni‘t-Türkî; Evsâfi‘l-İhvân bi-Lutfi‘r-Rahmân; Hazret-i Hâlid Topalağı; Hutbe-i Hazarât-ı Âl-i Abâ be-Âsâr-ı Cenâb-ı Resûl-i Müctebâ; Kitâb-ı Manzûme-i Münteha‘l-Cumû‘; Mecmû‘a-i Muharrerât-ı Mühimme; Mecmû‘a-i Âyin-i Kâffe-i Turûk-i Aliyye; Mecmû‘a-i Esâmî-i Turûk-i İsnâ Aşer; Mecmû‘a-yı Lugat-i Mütenevvi‘a; Mevlid; Mevlid (Türkçe, Tarz-ı Diğerde); Mezâci‘-i Evliyâ-yı İstanbul; Miftâhu‘l-Akfâl fî Ma‘rifeti‘l-Akvâl; Mir‘âtü‘l-Evsâf li-Ecli‘l-Vassâf; Mir‘âtü‘l-Kurrâ; Mir‘âtü‘l-Mecmû‘; Musavver Mir‘âtü‘l-Kurrâ; Öz Türkçe Sözlük; Risâle-i Tasliyye; Sarf (Türkçe); Tegayyürâtü‘l-Me‘âni‘l-Akvâl; Tartılı Sözlük; Tefsîrû Râşid bi-Lutfi Vâhid; Tefsîrû‘l-Kelimetân fî Tilâveti‘l-Kur‘ân; Türk Dili; Türkçe Değişik Sözlük; Yad Dili (el-Mir‘âtü‘l-Metâlib min Lugati‘l-Ecânib); Yad-ı Mâzî.

2. Raşid Efendi’nin Sırf Türkçe Mevlidi

Süleyman Çelebi’nin (ö. 833/1429-30) *Vesiletü‘n-Necât* adlı eseri Türk edebiyatında yazılmış ilk mevlid değildir (Köksal, 2011, s. 31). Bununla birlikte kendisinden sonra gelen birçok şairi etkilemiş, Türk edebiyatına has bir mevlid geleneği oluşturmuştur. Süleyman Çelebi’den sonra mevlid telif eden bir çok şair onun metnini “mîrî malı” sayarak şiirinden iktibaslarla kendi metinlerini oluşturmuşlardır. Böylelikle Süleyman Çelebi’nin mevlidi etrafında bir edebî kanon oluşmuştur. Bu edebî kanona eklenen son halkalardan birisi de Raşid Efendi’nin kaleme aldığı ve *Türkçe Doğum* diye isimlendirdiği mevlididir. Raşid Efendi’nin 1350/1931 yılında telif ettiği 113 beyitten oluşan eseri 11’li hece ölçüsü ve beyit düzeniyle yazılmıştır. Yukarıda da belirtildiği üzere Raşid Efendi’nin eseri dil devriminin büyük atılımlarının gerçekleştirildiği 1932’den öncedir. Raşid Efendi’nin dile olan merakı dil devrimi ile başlamamış fakat 1928-1933

yılları arasında esen rüzgâr onun da çalışmalarına hız kazandırmıştır. Raşid Efendi dil devrimini millî saikler ile desteklemesine rağmen harf devrimine mesafeli olmalıdır ki 1928’den sonra da telif ettiği eserlerini her ne kadar Öztürkçe yazmış da olsa Arap harfleriyle kaleme almıştır.

Raşid Efendi’nin *Türkçe Doğum* olarak isimlendirdiği mevlidinin bugün elde olan tek nüshası müellif hattı olup ebru kapaklı orta boy çizgili deftere talik hat ile yazılmıştır. Metnin etrafına kırmızı kurşun kalem ile çerçeve çekilmiştir. Metinde kimi kelimeler harekelendirilmiştir. Ebru kapağın üzerine yapııştırılmış ayrı bir kağıtta “Sırf Türkçe Mevlid-i Şerif 1350” ibaresi bulunmaktadır. Varak yerine sayfa numarası verilmiş olan defter dokuz sayfadır. Klâsik bir yazmayı andıracak şekilde serlevha kısmı üçgen şeklinde hazırlanmış olup kırmızı ve yeşil renkli kalemler ile boyanmıştır. Nüshanın sonunda istinsah kaydı bulunmamakla birlikte ilk sayfasında eserin ve müellifin adı yazılmıştır.⁷

Türkçe Doğum’un Serlevhası

Kısa bir tevhid (1-24. beyitler) ile başlayan Raşid Efendi’nin mevlidi, daha sonra Hz. Âdem’in yaratılması (24-31. beyitler) ve nûr-ı Muhammedî’nin peygamberden peygambere intikal etmesi (31-42. beyitler) ile devam eder. Nûr-ı Muhammedî’nin ebeveyn-i resûle intikali ve Hz. Muhammed’in doğumu (42.-66. beyitler) ve sonrasında miraç mucizesi (67-100. beyitler) anlatılır. Buradan sonra mevlidin dua kısmı (101-108. beyitler) ve Raşid Efendi’nin

7 Metin için bkz. Ek

“Ulu Tanrı’ya yalvarma” diye isimlendirdiği münâcât (108-113. beyitler) ile sona erer. Eserin sonunda klasik eserlerde gördüğümüz şekliyle bir hâtime yoktur. Bu da akla eserin belki son kısmının eksik olabileceği düşüncesini getirmekle birlikte münâcât ile bitmiş olması da oldukça muhtemeldir.

Raşid Efendi eserini dönemin “dil arayışına” uygun olarak sadece Türkçe kelimelerle kurmaya çalışmıştır. Bunu yaparken yukarıda zikredilen eserleri arasındaki sözlük çalışmalarından da faydalanır. Özellikle Yunus Emre (ö. 720/1320?) *Dîvânı*’nı iyi tetkik ettiği anlaşılan Raşid Efendi orada tespit ettiği “Öztürkçe” kelimeleri kendi metninde kullanmıştır. Çalap, tamu, tanrı, onmak, yahşi, ıssı gibi Eski Anadolu Türkçesi kelimelerini metin içerisinde çokça görürüz. Mesela altıncı beyitte şeytan anlamında Türkçe olduğuna kanaat getirdiği “dev” kelimesini kullanır.

- 6 Tanrı adıyla başlasa kul işe
Bil araya dev girmeyip sıvışa

Ruh kelimesini ise herhâlde Osmanlıca metinlerden bir karşılık bulamamış olduğundan Çağatayca’da kullanılan “zık” kelimesi ile karşılar (Şeyh Süleyman, I, 1298, s. 176):

- 23 Ol işitir kim her kişi bunu tuta
İyi koku gibi zıklarda tüte

Raşid Efendi metni sadece Arapça ve Farsça kelimelerden arındırmaz. Bununla birlikte dinî terimlere de Türkçe karşılıklar bulur. Esmâ-i Hüsnâ’ dan olan “el-Müntakîm” ismine karşılık “Öc Alıcı” kelimelerini kullanır.

- 19 Tanrı gücü üstünde yok hiçbir güc
Bir adıdır Öc Alıcı alır ök

Dua kelimesine karşılık olarak “kığır”, ashâb kelimesine karşılık olarak “yandaş”, ümmet kelimesine karşılık olarak da “ulus” kelimeleri seçilmiştir:

- 107 A Çalabım sen bizi kılma azgın
Bu kığıra kamunuz deyin âmîn
- 98 Yandaşları dediler ey beğimiz
Göğe ağman kutlularız hepimiz
- 100 Ulusun olduğumuz uğur yeter
Kamu dilek senin kapında biter

Raşid Efendi eserinde Türkçe olmadığı için peygamberlerin isimlerini de anmaz. Bunun yerine daha dolaylı bir anlatım yöntemi seçer. Hz. Âdem için sadece atamız der:

- 25 Yüce Tanrı atamızı yarattı
İlki ile ölümlüğü bezedi

Hız. İbrahim ve Hız. İsmail'i ise kıssalarına atıfla anar:

- 36 Erdi Tanrı evin yapan savcuya
Tanrı için boğazlanan yavruya

Hız. Muhammed'in babasının Abdullah olan adını da "tanrı kulu" şeklinde zikretmiştir:

- 41 Bil kim tanrı kulundan kaldı gebe
Çağ erişdi ol beg bu ile gele

Bununla birlikte herhalde artık Türkçeleşmiş olduğuna hükmettiği için Hız. Muhammed'in validesinin ismine metninde "Emine" şeklinde yer vermiştir:

- 40 Eminedir savcumuzun annesi
Ol kutludan doğdu incü danesi

Hız. Muhammed'in ismini ise anmayıp çoğu zaman "peygamberimiz" anlamına gelen "savcumuz" kelimesi ile karşılaşmış; bir beyitte Mustafa ismine karşılık olarak "seçkin" kelimesini kullanmış; bir beyitte ise Muhammed kelimesine karşılık olarak "öğülmüş" kelimesini kullanmıştır.

Raşid Efendi her ne kadar "sırf Türkçe" bir mevlid kaleme aldığını iddia etmiş olsa da eserin içerisinde Arapça ve Farsça birkaç kelime bulunmaktadır.

- 54 Bu senin oğlun gibi çok değerli
Bir anaya vermedi Tanrı belî

beytindeki belî kelimesi Arapça,

- 31 Yahşi kullar özün görüp beğenmez
Bu yahşi bu yaman deyüp hiç seçmez

- 44 Gördüm dedi ol yücenin annesi
Bir tanacak ışık gün pervanesi

beytinlerindeki "hiç" ve "pervâne" kelimeleri ise köken olarak Farsçadır.

2.1. Süleyman Çelebi'nin Mevlid'yle Karşılaştırılması

Raşid Efendi'nin mevlidi aslında bir diliçi çeviri metni olarak ele alınabilir (Yazar ve Kaçar, 2022). Süleyman Çelebi'nin mevlidinden devşirilen beyitler hece ölçüsüne konulmuş, Arapça ve Farsça olan kelimeler ise "Öztürkçe" kelimelerle değiştirilmiştir. Süleyman Çelebi'nin *Mevlid*'i remel bahrinin fâilâtün fâilatün fâilün kalıbıyla kaleme alınmış ve daha sonra mevlid telif eden müellifler de bu kalıba riayet etmeye özen göstermişlerdir (Köksal, 2001, s. 31). Raşid Efendi ise daha millî olduğunu düşündüğünden eserini 11'li hece ölçüsü ve beyit düzeniyle kaleme almıştır.

Raşid Efendi'nin mevlid, mirac ve münacat kısımlarından oluşan eseri Faruk Kadri Timurtaş'ın “yeni ve değişik mevlid” olarak nitelediği daha kısa olan mevlid metinleriyle büyük oranda benzeşmektedir (Timurtaş, 1990, s. XIV).

Ekte verilen metin kısmında Raşid Efendi'nin kaleme aldığı mevlid ile Süleyman Çelebi'nin eseri karşılaştırılmış, benzerlikler dipnotlarda belirtilmiştir. Fakat burada birkaç noktaya da işaret ederek Raşid Efendi'nin eserin dili üzerindeki tasarruflarını göstermek yerinde olacaktır. Süleyman Çelebi'nin eserinde bahirlerin arasında tekrarlanan:

Ger dilersiz bulasız oddan necât
Aşk ile derd ile idün es-salât

beyti Raşid Efendi'nin metninde;

21 Dilerseniz kurtulasız tamudan
Savcumuza esen verin buradan

şeklindedir. Süleyman Çelebi'nin okuyucudan dua istediği

Hak Teâlâ rahmet eyleye ana
Kim beni ol bir duâ ile ana

beyti de Raşid Efendi'nin metninde

24 Yüce Tanrı acıya her çağ ana
Bu Raşid'i her kim kığırla ana

şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu benzerliklerle birlikte Raşid Efendi'nin mevlidinde farklı olarak şeytanın Allah'a karşı gelerek kendini Hz. Adem'den üstün gördüğü hadisenin anlatıldığı şu iki beyit vardır.

29 Dev dedi Tanrı'ya ben andan yeğim
Yerden o ben oddan yarattın beğim

30 Benlik etti ol koğuldu tapudan
Ben diyeni sevmez yüce Yaradan

Büyük ihtimalle Raşid Efendi bu iki beyti divanını tetkik ettiği Yunus Emre'nin

Çalap Âdem cismini toprakdan vâr eyledi
Şeytân geldi Âdem'e tapmağa âr eyledi

Eydür ben oddan nûrdan ol bir avuç toprakdan
Bilmedi kim Âdem'ün için gevher eyledi

beyitleriyle başlayan gazeline öykünerek metnine almıştır (Tatçı, 2020, s. 438).

SONUÇ

Raşid Efendi'nin bu tutumunu yani mevlidi yeniden kaleme almasını nasıl anlamak lazım? Sahip olduğu sosyal konumu ve ilmî birikimini bir anda yok sayan yönetim değişikliği ve inkılaplardan sonra Raşid Efendi'nin bu yönelimlere uyumlu bir şekilde eser telif etmeye devam etmesini birkaç şekilde anlamlandırabiliriz. Öncelikle Raşid Efendi birkaç kuşaktır şeyhlik yapan bir aileye mensuptur ve kendisi de bir süre için irşat makamında bulunmuştur. İçinde doğduğu ve yetiştiği tekke kültürü içerisinde şüphesiz mevlid metninin ayrı bir yeri vardı. Raşid Efendi'nin zihninde de küçük yaşlardan itibaren özel günlerde okunan mevlid metni yer etmiş olmalıdır. Kültür, siyaset, sosyal ilişkiler ve dahi herşey değişirken Raşid Efendi bu kültürün ana ögesi olarak gördüğü mevlidi dilini, kelimelerini değiştirerek de olsa tekrar onu taşıma görevini üstlendirmeye çalışmış olabilir. Yahut Raşid Efendi dil devriminin gerçekten başarılı olacağına inanmış, bunun sonuçlarından çekinerek bir kültürün tamamen unutulacağından korkmuş olmalıdır. Bu sebeple de yıllardır sürüp gelen kültürün dil bakımından buna uyması gerektiğini, şartlar ve koşullar, ifadeler değişse bile içeriği aynı kalacağı için metnin tekrar dolaşıma girmesinin bir yolu olarak yeniden yazılması gerektiğini düşünmüş olabilir. Bununla birlikte Raşid Efendi'nin dil ve sözlük çalışmalarına olan merakı da göz önüne alınırsa dil devrimiyle birlikte bu merakına yoğunlaşma imkânı bulduğu ve zamanın ruhuna uyarak girişimlerde bulunduğu da düşünülebilir.

Teşekkür: Mevlid nüshasını çalışılması için bize tevdi eden sn. Emin Nedret İşli'ye teşekkür ederiz.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Veri Toplama- E.K.; Veri Analizi/Yorumlama- A.U.; Yazı Taslağı- A.U.; İçeriğin Eleştirel İncelemesi- E.K. ; Son Onay ve Sorumluluk- E.K., A.U.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Data Acquisition- E.K.; Data Analysis/Interpretation-A.U. ; Drafting Manuscript- A.U.; Critical Revision of Manuscript- E.K; Final Approval and Accountability- E.K., A.U.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA/REFERENCES

Dal, F. (2006). *Fahreddin Erenden'in Tasavvufî Görüşleri*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

İstanbul Müftülüğü. Karar Defteri (no 1762, s. 147a). Meşihat Arşivi. İstanbul.

İstanbul Müftülüğü. Tekke ve Zaviye Defteri (nr. 1769, s. 26). Meşihat Arşivi. İstanbul.

Kaçalin, M. S. (2007). Türkçeci Muhammed Raşid ve Sözlük Çalışmaları I. 4. *Uluslar Arası Türk Dil Kurultayı 25-29 Eylül 2000* içinde (s. 875-891). Ankara: TDK Yayınları.

- Kara, İ. (2020). *Din İle Modernleşme Arasında: Çağdaş Türk Düşüncesinin Meseleleri* (7 bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kara, İ. (2022). *Cumhuriyet Türkiye’sinde Bir Mesele Olarak İslâm 1* (10 bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Koç, M. (2022). *Revnakoğlunun İstanbul’u Fatih 4*. İstanbul: Fatih Belediyesi.
- Köksal, M. F. (2011). *Mevlid-nâme*. Ankara: TDV Yayınları.
- Levend, A. S. (1960). *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri* (2 bs.). Ankara: TDK Yayınları.
- Lewis G. (2007). *Trajik Başarı Türk Dil Reformu* (Uslu, M. F. Çev.). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Pekolcay, N. (2013). *Mevlid (Vesiletü’n-Necât)*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Revnakoğlu, C. S. (t.y.). (dosya no 317 [Sertarikzade Tekyesi]). İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi.
- Süleyman Çelebi (1990). *Mevlid*. (F. Timurtaş, Haz.) (3 bs.). İstanbul: MEB Yayınları.
- Şeyh Raşid Efendi (1307). *Yad Dili*. Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesi. 10856.
- Şeyh Raşid Efendi (1350). *Türkçe Doğum*. (Özel Koleksiyon).
- Şeyh Raşid Efendi (1307). *Türk Dili*. Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesi. 10882.
- Şeyh Süleyman Efendi-i Buhârî (1298). *Lugat-ı Çağatay ve Türki-i Osmani 1*. Dersaadet [İstanbul]: Mihran Matbaası.
- Tatçı, M. (2020). *Yûnus Emre Divânı*. (5 bs.) İstanbul: H Yayınları.
- Yazar, S., Kaçar, M. (2022). *Teoriden Pratiğe Türk Edebiyatında Diliçi Çeviri*. İstanbul: Ketebe Yayınları.

EK**METİN**

Sırf Türkçe Mevlid-i Şerîf

müellifi

Eyüb Sultan civârında kâin Dâvûd Ağa Cami-i Şerîfi imâm ve hatîbi İmâmzâde kurrâdan
Hâfız Mehmed Râşid Efendi

sene 1350

[2] Türkçe Doğum

Tanrı adıyla bile başlangıçtır

- 1 Tanrı adıyla başladım ben buna
Okuyanlar dinleyenler hep ona
- 2 Tanrı adın anmak gerek her kula
Kim anarsa her işi kolay ola⁸
- 3 Buyurmuştur anın beni kamunuz
Kesmeyiniz sakın benden umunuz
- 4 Her ne işe başlar isen Tanrın an
Tuttuğun iş kolay gelir gel inan
- 5 Her kula kim gerekdir ana anı
Bunda anda söylenir adı sanı
- 6 Tanrı adıyla başlasa kul işe
Bil araya dev girmeyip sıvışa
- 7 Tanrı adı ola bir işin önu
Biter ol iş yaman olmaz bil sonu⁹
- 8 Her solukta Çalap adın durma an
Gece gündüz koma dilden ona yan¹⁰

8 Allah adın her kim ol evvel ana / Her işi âsân ide Allah ana (Timurtaş, 1990, s. 89)

9 Allah adı olsa her işün öni / Hergiz ebter olmaya anun sonı (Timurtaş, 1990, s. 89)

10 Her nefesde Allah adın di müdâm / Allâh ile olur her iş tamâm (Timurtaş, 1990, s. 89)

- 9 Bir kez Çalab dese bir kul gönülden
Yarlıgar ol suçlarını kamudan¹¹
- 10 Arı adın anan kişi arınır
Her dileği iki ilde verilir¹²
- 11 Gel gönülden Tanrı Tanrı diyelim
Gözümüzden yaş döküp âh edelim¹³
- 12 [3] Ola kim acır da tamuda yakmaz
Arı kullar andan özgeye bakmaz
- 13 Birdir Çalap birliğine inandık
Ne mutlu kim ana ortak koşmadık
- 14 Birdir Çalap andan artık Çalap yok
Hep nesneyi yaradan ol bilmez çok¹⁴
- 15 Ana ortak koşanların usu yok
Yaradan ol andan özge Tanrı yok
- 16 Kamu iller yoğiken ol var idi
Gücile ol kamuyu var eyledi
- 17 Var iken ol yokdu kişi gök eli
Gök üstü ay gün gece kamu beli¹⁵
- 18 Her ne kim var yerde gökde arada
Kimin gücü yeter nesne yarada
- 19 Tanrı gücü üstünde yok hiçbir güc
Bir adıdır Öc Alıcı alır öc
- 20 Buyrukların tutagör sen kul isen
Buyruk tutan her çağda kalır esen

11 Bir kez Allah dise aşk ile lisân / Dökülür cümle günah misl-i hazân (Timurtaş, 1990, s. 89)

12 İsm-i pâkin pâk olur zikir eyleyen / Her murâda irişür Allah diyen (Timurtaş, 1990, s. 89)

13 Aşk ile gel imdi Allah diyelüm / Derd ile göz yaşile âh idelüm (Timurtaş, 1990, s. 89)

14 Birdür ol birliğine şek yokdurur / Gerçi yanlış söyleyenler çokdurur (Timurtaş, 1990, s. 90)

15 14 ve 15. beyitler Var iken ol yoğ idi in ü melek / Arş u ferş ü ay ü gün hem nüh felek beytinin tercümesi mahiyetindedir (Timurtaş, 1990, s. 90)

- 21 Dilerseniz kurtulasız tamudan
Savcumuza esen verin buradan¹⁶
- 22 Ey ulular işte başlarım söze
İsmarlaram ben bunu önce size¹⁷
- 23 Ol işitir kim her kişi bunu tuta
İyi koku gibi zıklarda tüte¹⁸
- 24 Yüce Tanrı acıya her çağ ana
Bu Raşid'i her kim kığırda ana¹⁹
- 25 Yüce Tanrı çün yaratdı kişiyi
Kıldı iyilikle bezekli bu ili²⁰
- 26 Yüce Tanrı atamızı yaratdı
İlki ile ölümlüğü bezedi
- 27 Etti buyruk göklünün hepsine
Ana karşı alnınız koyun yere²¹
- 28 [4] Hepsi ana alnın yere kodular
Buyruğu dev tutmadı da koğdular
- 29 Dev dedi Tanrı'ya ben andan yeğim
Yerden o ben oddan yarattın beğim
- 30 Benlik etti ol koğuldu tapudan
Ben diyeni sevmez yüce Yaradan
- 31 Yahşi kullar özün görüp beğenmez
Bu yahşi bu yaman deyüp hiç seçmez
- 32 Ol eylik ıssı Tanrı kişinin
Alnına kodı ışığın seçginin

16 Ger dilersiz bulasız oddan necât / Aşk ile derd ile idün es-salât (Timurtaş, 1990, s. 90)

17 Ey azizler üşde başlaruz söze / Bir vasiyyet kılaruz illâ size (Timurtaş 1990, s. 91)

18 Ol vasiyyet kim direm her ki tuta / Misk gibi kokusu canlarda tüte (Timurtaş 1990: s. 91)

19 Hak Teâlâ rahmet eyleye ana / Kim beni ol bir duâ ile ana (Timurtaş, 1990, s. 91)

20 Hak Teâlâ çün yaratdı âdemi / Kıldı âdemle müzeyyen âlemi (Timurtaş, 1990, s. 94)

21 Âdeme kıldı feriştehlr sücüd / Hem ana çok kıldı ol lutf ıssı cüd (Timurtaş, 1990, s. 94)

- 33 Dedi ana Tanrımız bil ey kişi
Işığdır gelmemiştir hiç eşi²²
- 34 Ol ışık anın alnında hayli çağ
Gün yüzünde durduğunca oldu ağ²³
- 35 Sonra eşine ol ışık geçti bil
Durdu anın alnında çok ey dil²⁴
- 36 Erdi Tanrı evin yapan savcuya
Tanrı için boğazlanan yavruya²⁵
- 37 Daha çok söz söyler isem uzanur
Az olunca kamu sözler bellenür
- 38 İşte böyle birbirine bitişik
Çak olunca ol seçkine irişik²⁶
- 39 Kamu ile eyle diledi ol yüce
Ol ışık durdu yüzünde bilece
- 38 Dilerseniz kurtulasız tamudan
Savcumuza esen verin buradan
- 40 Eminedir savcumuzun annesi
Ol kutludan doğdu incü danesi²⁷
- 41 Bil kim tanrı kulundan kaldı gebe
Çağ erişdi ol beg bu ile gele²⁸
- 42 Ol yücenin gelmesi oldu yakın
Neler oldu neler oldu bir bakın²⁹

22 Mustafâ nurını alnında kodı / Bil Habîbüm nûrıdır bu nûr didi (Timurtaş, 1990, s. 94)

23 Kıldı ol nûr anun alnında karâr / Kaldı anun ile nice rûzgâr (Timurtaş, 1990, s. 94)

24 Sonra Havvâ alnına nakl itdi bil / Turdı anda dahi nice ay u yıl (Timurtaş, 1990, s. 94)

25 İrdi İbrâhim ü İsmâil'e hem / Söz uzanur ger kalanın dir isem (Timurtaş, 1990, s. 94)

26 İşbu resp ile müselsel muttasıl / Tâ olunca Mustafa'ya müntekıl (Timurtaş, 1990, s. 94)

27 Âmine Hatun Muhammed anesi / Ol sadefden toğdı ol dür dânesi (Timurtaş, 1990, s. 94)

28 Çünkü Abdullah'dan oldı hâmile / Vakt irişdi هفته vü eyyâm ile (Timurtaş, 1990, s. 96)

29 Hem Muhammed gelmesi oldu yakın / Çok âlâmetler belürdi gelmedin (Timurtaş, 1990, s. 96)

- 43 [5] İlk doğum ayında doğdu ol yüce
On ikinci dün pazartesi gice³⁰
- 44 Gördüm dedi ol yücenin annesi
Bir tanacak ışık gün pervanesi³¹
- 45 Balkıyup çıktı evimden bir ışık
Göklere dek vardı erdi ol ışık³²
- 46 Ol ışık doldurdu ışığı bu el
Bilmez iken bilgili oldu bu el
- 47 Gökle yer arasına bir gök eli
Döşedi ol bir yatak ipekden beli³³
- 48 Dikildi üç bayrak dahi üç yere
Her birisin diyeyim nerden nere³⁴
- 49 Gün doğusula batısına [i]kisi
Tanrı evin damına da biri³⁵
- 50 Bildim bunlardan kim ol ilin yeği
Kim yakın oldu bu ile gelmeği³⁶
- 51 İndiler hep gök illeri evimin
Çevresini dolaşdılar yerimin³⁷
- 52 Ansızın dîvâr yarıldı ol gece
Geldi bana üç uçmak kızı yüce³⁸
- 53 Çevre yanıma gelip oturdular
Seçginimi birbirine muştular³⁹

30 Ol Rebî-ül-evvel ayı nicesi / On ikinci gice isneyn gicesi (Timurtaş, 1990, s. 96)

31 Didi gördüm ol Habîbün anesi / Bir aceb nur kim güneş pervanesi (Timurtaş, 1990, s. 96)

32 Berk urup çıktı evümden nâgehân / Göklere dek nûr ile toldi cihân (Timurtaş, 1990, s. 96)

33 Hem havâ üzere döşendi bir döşek / Adı Sündüs döşeyen anı melek (Timurtaş, 1990, s. 97)

34 Gökler açıldı vü feth oldi zulem / Üç melek grödüm elinde üç alem (Timurtaş, 1990, s. 97)

35 Bu beytin yerine metinde önce “Gün doğusu hem batısına bilin / Bir de damına Tanrı evinin” beyti yazılmış fakat sonra üstü çizilmiştir. Bir meşrık biri mağribde anun/ Biri tamında dikildi Ka’be’nün (Timurtaş, 1990, s. 97)

36 Hem Muhammed gelmesi oldi yakın / Çok alâmetler belürdi gelmedin (Timurtaş, 1990, s. 21)

37 İndiler gökden melekler saff u saf / Ka’be gibi kıldılar evüm tavaf (Timurtaş, 1990, s. 97)

38 Yarılup dîvâr çıkdı nâgehân / Üç bile hûrî oldi ayân (Timurtaş, 1990, s. 97)

39 Çevre yanuma gelüp oturdular / Mustafâ’yı birbirine muştular (Timurtaş, 1990, s. 97)

- 54 Bu senin oğlun gibi çok değerli
Bir anaya vermedi Tanrı beli⁴⁰
- 55 Emine sen çok yüceldin bu yüzden
Doğacaktır bil kim ol ışık senden⁴¹
- 56 Bil bu gelen kıt bilgisi beğidir
Birlemek bilgisinin gözgüsüdür⁴²
- 57 Öğümünü böyle sayıp döktüler
Ol kutlunun yüceliğın bildiler⁴³
- 58 Der Emine çağı gelip yetdiği
Işığla doğa ol ilin beği⁴⁴
- 59[6] Susamıştım ıssılıktan çok katı
Sundular bardak dolusu şerbeti⁴⁵
- 60 Şerbeti karşımda tuttu ol eller
Bunu sana Tanrın verdi dediler⁴⁶
- 61 Apak idi hem de somsoğuk idi
Tadı dahi tatlılarda yok idi⁴⁷
- 62 İçtim anı ol çağ batdım ışığa
Kendim ayırt edemedim ışığa⁴⁸
- 63 Kanadıyla bir ak kuş inip geldi
Arkamı sığadı gücile ohşadı⁴⁹

40 Bu senün oğlun gibi kadri cemil / Bir anaya virmemişdür ol Celil (Timurtaş, 1990, s. 98)

41 Ulu devlet buldun ey dildâr sen / Toğısardur senden ol hulki hasen (Timurtaş, 1990, s. 98)

42 Bu gelen ilm-i ledün sultânıdır / Bu gelen tevhid ü irfân kânıdır (Timurtaş, 1990, s. 98)

43 Vâfını bu resme tertîb itdiler / Ol mübârek nûra terğîb itdiler (Timurtaş, 1990, s. 98)

44 Âmine eyder çü vakt oldı temâm / Kim vücûde gele ol Hayr-ül-enâm ((Timurtaş, 1990, s. 99)

45 Susadum gâyet harâretten katı / Sundılar bir cam tolusı şerbeti (Timurtaş, 1990, s. 99)

46 Beyit kenarda yazılmış olmakla birlikte nereye gireceği işaret edilmemiştir. Metnin siyak ve sibakına uygun şekilde yerleştirilmiştir.

47 Susadum gâyet harâretten katı / Sundılar bir cam tolusı şerbeti (Timurtaş, 1990, s. 99)

48 İçdüm anı oldı cismüm nûra gark / İdemezdüm nûrdan kendümi fark (Timurtaş, 1990, s. 99)

49 Geldi bir ak kuş kanadıyle revân / Arkamı sığadı kuvvetle hemân (Timurtaş, 1990, s. 99)

- 64 Doğdu son çağ savcısı ol çağda er
Işığa battı gökler ile hep yer⁵⁰
- 65 Durmayıp siz ana esen veriniz
Ululayıp derneğine giriniz
- 66 Dilerseniz kurtulasız tamudan
Savcumuza esen verin buradan
- 67 Dört bitiyi savcılara getiren
İle bile gökte söyleşir iken
- 68 Geldi sevgi önüne verdi esen
Bil bu sevgi Tanrı sevgisi dersin
- 69 Aldı ol bu il beyini bil ol çağ
Yedinci kat göğe aldı dedi ağ
- 70 Gördi kim gök ehli kullukta kamu
Her ne ise işleri yapmakta kamu⁵¹
- 71 Kimi ululamak kimi birlemek
Kimi öğmek kimi de arılamak⁵²
- 72 Kimi eğik kimi de ayakta
Kimi alnın eye koymuş her çağda⁵³
- 73 Kimin Tanrı aşırı sevgisini
Alıp tadın baygın etmiş hepsini⁵⁴
- 74 Hep gök eli kamu karşı geldiler
Savcumuzu ağırlayıp sevdiler⁵⁵
- 75 Korkma sakın a öğülmüş dediler
Ey kullara yan çıkansın dediler

50 Toğdı ol saatde ol sultân-ı dîn / Nûra gark oldu semâvât ü zemîn (Timurtaş, 1990, s. 99)

51 Gördi gök ehli ibâdetde kamu / Her biri dürlü tâatde kamu (Timurtaş, 1990, s. 112)

52 Kimi tesbîh ü kimi tahmîd okur / kimi tehlîl ü kimi temcîd okur (Timurtaş, 1990, s. 113)

53 Kimi kıyâm içre kimi kılmış rûkû' / kimi Hakka secde itmiş bâ-huşû (Timurtaş, 1990, s. 113)

54 Kimisini aşk-ı Hak almış-durur / Vâlih ü hayrân ü mest kalmış-durur (Timurtaş, 1990, s. 113)

55 Hep gök ehli cümle karşı geldiler / Mustafâ'ya izzet ikrâm kıldılar (Timurtaş, 1990, s. 113)

- 76 [7] Kutluladı hepsi göğ'e ağmasın
Dediler giydin uğurlu başlığın⁵⁶
- 77 Yürü açıklık senindir bu gece
Beğle görüşmek senindir bu gece⁵⁷
- 78 Ön gelenler ermedi bu yükseğ'e
Ağdın ancak evet yedi kat göğ'e⁵⁸
- 79 Kamusunu görüp geçti öteye
Vardı erişti ol ulu Tanrıya⁵⁹
- 80 Tanrı ünsüz söz söyledi yüceye
İnan gerek hep büyüğ'e küçüye⁶⁰
- 81 İstedüğün sevdiğin benem dedi
Hem zık ile tattığın benem dedi⁶¹
- 82 Dünde günde durmayıp istediğün
Gökcek yüzün göre idim dediğün⁶²
- 83 Gel sevgilim sana düşkün olmuşam
Kamu ili bil sana kul kılmışam⁶³
- 84 Ne dileğün var ise verem anı
Eyleyem bir derde bin türlü emi⁶⁴
- 85 Seçkin dedi a kullarına acıyan
Vergisi çok kullarını kayıran⁶⁵
- 86 Ol arık kulların işi ne ola
Sen uluya nice anlar yol bula⁶⁶

56 Her biri kutluladı mi'râcını / Didiler geydün saâdet tâcını (Timurtaş, 1990, s. 113)

57 Yürü kim meydân senündür bu gice / Top hem çevgân senündür bu gice (Timurtaş, 1990, s. 113)

58 İrmedi evvel gelen bu devlete / Kimse lâyıık olmadı bu rif'ate (Timurtaş, 1990, s. 113)

59 Çün kamusını görüp geçdi öte / Vardı iriştı ol ulu Hazrete (Timurtaş, 1990, s. 116)

60 Bî-hurûf ü lafz ü savt ol pâdişâh / Mustafâ'ya söyledi bî-iştibâh (Timurtaş, 1990, s. 116)

61 Didi kim matlûb u maksûdun benem / Sevdüğün cân ile ma'bûdun benem (Timurtaş, 1990, s. 116)

62 Gice gündüz turmayup istediğün / N'ola kim görsem cemâlin didüğün (Timurtaş, 1990, s. 117)

63 Gel habîbüm sana âşık olmuşam / Cümle halkı sana bende kılmışam (Timurtaş, 1990, s. 117)

64 Ne murâdun var ise idem revâ / Eyleem bir derde bin türlü devâ (Timurtaş, 1990, s. 117)

65 Mustafâ didi eyâ Rabb-i rahîm / Ey hatâ-pûş ü atâsı çok kerîm (Timurtaş, 1990, s. 117)

66 Ol zâif ümmetlerüm hâli n'ola / Hazretüne nice anlar yol bula (Timurtaş, 1990, s. 117)

- 87 İşleri dün gün ayaklanma kamu
Korkaram kim yerleri ola tamu⁶⁷
- 88 Â Çalabım sen yüceden dileğim
Bana uyan kulların ben dileyim⁶⁸
- 89 Yüce Tanrıdan bir ün geldi ana
A öğülmüş anları verdim sana⁶⁹
- 90 Buyruklarım tutup sana uyanlar
Uçmağıma girecektir hep bunlar⁷⁰
- 91 A sevgilim nedir ol kim diledin
Benden kamu dileklerin istedin⁷¹
- 92 [8] Ben aşırı sevdim seni böyle bil
Senin için yaradıldı kamu il⁷²
- 93 Kendime gözgü edindim ben seni
Bile yazdım adım ile adını⁷³
- 94 Tanrı dedi a öğülmüş ben seni
Bilürem görmeğe doymazsın beni⁷⁴
- 95 Git oku kullarımı doğru yola
Sana uyan kullarım beni bula⁷⁵
- 96 Tanrının ol buyruğıyla yürüdü
Süt annesi evine inip geldi⁷⁶
- 97 Her ne oldu gördüklerin hepsini
Salık verdi yandaşlara sevini⁷⁷

67 Gice gündüz işleri isyân kamu / Korkaram ki yerleri ola tamu (Timurtaş, 1990, s. 117)

68 Yâ İlâhî hazretünden hâcetüm / Budurur kim ola makbûl ümmetüm (Timurtaş, 1990, s. 117)

69 Hak Teâlâ'dan irişdi bir nidâ / Yâ Muhammed ben saan kıldum atâ (Timurtaş, 1990, s. 117)

70 Ümmetüni sana virdüm ey habîb / Cennetümi anlara kıldum nasîb (Timurtaş, 1990, s. 117)

71 Yâ habîbüm nedir ol kim diledün / Bir avuç toprağa minnet eyledün (Timurtaş, 1990, s. 117)

72 Ben sana âşık olunca ey şerîf / Senün olmaz mı dü âlem ey lafif (Timurtaş, 1990, s. 118)

73 Zâtuma mir'at idindüm zâtunı / Bile yazdum adum ile adını (Timurtaş, 1990, s. 118)

74 Hem didi kim yâ Muhammed ben seni / Bilürem görmeğe toymazsın beni (Timurtaş, 1990, s. 118)

75 Avdet idüp da'vet it kullarımı / Tâ gelüben göreler didârumı (Timurtaş, 1990, s. 118)

76 Tarfet-ül-ayn içre ol Fahr-i cihân / Ümmü Hânî evine geldi hemân (Timurtaş, 1990, s. 118)

77 Her ne vâki' oldi ise serteser / Cümlesin ashâbına virdi haber (Timurtaş, 1990, s. 119)

- 98 Yandaşları dediler ey beğimiz
Göğe ağman kutlularız hepimiz⁷⁸
- 99 Biz kamumuz kullarız sen de beğsin
Gönlümüz içinde pek parlak aysın⁷⁹
- 100 Ulusun olduğumuz uğur yeter
Kamu dilek senin kapında biter⁸⁰
- 101 Â Çalabım suçlarımız yarlığa
Uluslarının zıkları göğe ağa
- 102 Son solukta inanla al zıkların
Durakların uçmak eyle bunların
- 103 Yüz karamız ört bizim iki ilde
Tutulur buyrukların kamu ilde
- 104 Sana yarar kullarınla bile et
Sakla bizi sayruluktan emler et⁸¹
- 105 A Çalabım suçlarımız pek çoktur
Senden başka yarlıgayıcı yoktur
- 106 Biliriz kim sana yönün dönene
Kapın açık sana doğru gelene
- 107 A Çalabım sen bizi kılma azgın
Bu kığıra kamunuz deyin âmîn⁸²
- [9] **Ulu Tanrı’ya yalvarma**
- 108 A Çalabım benim senden dileğim
Özgelerden sakla benim yüreğim

78 Didiler ey kible-i islâm u dîn / Kutlu olsun sana mi’râc-ı güzîn (Timurtaş, 1990, s. 119)

79 Biz kamumuz kullaruz sen şâhsın / Gönlümüz içinde rûşen mâhsın (Timurtaş, 1990, s. 119)

80 Ümmetün olduğumuz devlet yeter / Hizmetün kıldığımız izzet yeter (Timurtaş, 1990, s. 119)

81 Sana lâyıq kullar ile hemdem et / Ehl-i derdün sohbetine mahrem et (Timurtaş, 1990, s. 120)

82 “Ya İlahî kılma bizi dâllîn / Bu duâya hepiniz diyin âmîn” Bu beyit Timurtaş’ın ve Pekolcay’ın neşirlerinde bulunmaz (Timurtaş, 1990; Pekolcay, 2013).

- 109 Sana yarar iş edeyim ben her çağ
İki ilde eyle benim yüzüm ağ
- 110 Gönlüm ister yahşılardan olayım
Sen sevdiğin kullarını bulayım
- 111 Suçlarımın ucu yoktur bilirim
Özüm yaman eyle yahşi görürüm
- 112 Kullarını yüceltirsin istersen
Bu kulun da iki ilde yücelt sen
- 113 Assılı bilgileri öğret bana
Ol bilgilerle kulluk edeyim sana

